

GRAMATIKA

SYNTAX

SYNTAX

- **Syntax** (neboli větná skladba) – část gramatiky, která se zabývá stavbou věty.
- **VĚTA** – slovní vyjádření určité myšlenky
- Charakteristickou vlastností jazykového znaku (dle Saussura) je jeho **lineární charakter**. Tzn., že jednotlivé znaky nelze při sestavování věty a textu řadit jinak, než jeden za druhým. To platí i pro jejich dekódování.*

LINEÁRNÍ VÝPOVĚĎ

- **Lineární výpověď** – je to určitá myšlenka, tj. obsah sdělení, který sám o sobě ovšem lineární není.
- **Obsah věty** (její význam/sémantická stránka) odpovídá u mluvčího určité omezené části rozsáhlého systému pojmů. Tento systém je uložen v mozku mluvčího na základě složitých vztahů a má spíše prostorový charakter. Při verbalizaci tohoto obsahu pak jde o to, jak tyto hierarchicky uspořádané pojmy převést s využitím gramatických pravidel do lineární výpovědi.

SLOVOSLED

- Pro jednotlivé jazyky je společné to, že věta musí mít nutně lineární charakter – ale liší se v tom, jak ji uspořádat.
- Toto uspořádání umožňují pravidla tzv. **slovosledu**
- **Slovosled** – lze charakterizovat jako „konvenční návod“, kterým se řídí pořadí slov ve větě.
- Každý jazyk má vlastní specifická pravidla slovosledu, tzn. Vlastní způsob, jak nelineární obsah věty převést do lineárního řetězce konkrétní výpovědi.*

SLOVOSLED

- Jazyky se také liší měrou **volnosti** slovosledu.
- Slovanské jazyky mají poměrně **volný** slovosled, pravidla slovosledu v nich často připouštějí několik možností, jak větné členy seřadit.*
- Celá řada jazyků má mnohem **pevnější** slovosled než čeština. Značné rozdíly jsou mezi jazyky syntetickými a analytickými.*

VĚTA A TEXT

- Naprostá většina výpovědí (vět), s nimiž se v běžném životě setkáváme, tvoří část většího celku – **textu**.
- S okolním textem je každá výpověď spojena po stránce formální a zejména obsahové do té míry, že je-li z něho vytržena, často nám poskytne informaci velmi omezenou nebo dokonce vůbec žádnou.*
- V 70. letech se objevil názor, že základní jednotkou jazyka není věta, ale text. Vznikla tak tedy tzv. textová lingvistika, která zdůrazňuje význam kontextu pro pochopení informací obsažených ve větě.

TYPY VÝPOVĚDÍ

- Výpověď, označená v psané podobě na začátku velkým písmenem a na konci tečkou, může obsahovat různý počet větných členů – od jednoho až po několik desítek. Může být tvořena jednou větou nebo se členit do menšího či většího počtu vět, které jsou vzájemně propojeny různými vztahy.

TYPY VÝPOVĚDÍ

- Existuje 5 různých typů takových výpovědí:
 - 1) Věta jednoduchá
 - 2) Juxtapozice
 - 3) Souvětí souřadné
 - 4) Souvětí podřadné
 - 5) Složité konstrukce, které obsahují několik vět hlavních i vedlejších

VĚTA JEDNODUCHÁ

- Naprostá většina všech vět obsahuje oba základní větné členy: **podmět a přísudek** – jsou to věty dvoučlenné
- V některých případech jeden z obou těchto členů chybí – jedná se o věty jednočlenné.
- Pokud chybí přísudek – jde o větu **jednočlennou jmennou**
- Pokud chybí podmět – jde o větu **jednočlennou slovesnou***

JUXTAPOZICE

- Jedná se tzv. souřadné přiřazování. Je to přechod mezi větami jednoduchými a souvětími.
- Jde o volné spojení jednoduchých vět, které spolu obsahově souvisí.
- K tomu, aby mohly být považovány za souvětí, jim chybí spojka. Místo toho jsou odděleny v psaném jazyce nejčastěji středníkem, v mluveném je jejich rozhraní signalizováno tak, že hlas zpravidla neklesá tolik, jako u samostatné věty ukončené tečkou a mezera mezi nimi bývá kratší nebo se dokonce blíží nule.
- př. *Vím to; zařídím se podle toho. Nepůjdu tam; nemám čas.*

SOUVĚTÍ SOUŘADNÉ

- Souvětí souřadné je spojení dvou (nebo více) jednoduchých vět, které spolu obsahově souvisí. Po formální stránce je pro takovou konstrukci typické, že obě věty jsou k sobě připojeny pomocí souřadící spojky a hlas klesá až na konci celé konstrukce. V psaném jazyce je konec označen tečkou.*

SOUVĚTÍ SOUŘADNÉ

Existují 3 základní typy souvětí souřadného:

- 1) Slučovací
- 2) Odporovací
- 3) Vylučovací*

SOUVĚTÍ PODŘADNÉ

- Podřadné spojení (cizím slovem *hypotaxe*) je v širším smyslu spojení dvou gramatických prvků, z nichž jeden je řídící a může stát sám o sobě, kdežto druhý je na něm závislý.
- Takovými prvky mohou být:
 - a) Morfémy (rozdělit, trojúhelník)
 - b) Výrazy (velký dům, kniha básní, velmi dobře)
 - c) Syntagmata (dobře poslouchat rozhlasové zprávy)*

SOUVĚTÍ PODŘADNÉ

Typy vět vedlejších:

- 1) **Věty substantivní** : podmětná, předmětná
- 2) **Věty adjektivní**: vztažná
- 3) **Věty adverbialní**: časová, místní, důvodová, podmínková, přípustková, důsledková, účelová*

SLOŽITÉ VĚTNÉ KONSTRUKCE

V praxi se setkáváme se složitějšími souvětími, v nichž se kombinuje větší počet vět, spojených různě uspořádanými vzájemnými vztahy.

Př. Ženy nevědí, co chtějí, a nedají pokoj, dokud to nedostanou.